

Scriitorul la amvon. Agârbiceanu decelat din predicile sale [1] (I)

Drd. Mihăiță Stroe

Cercetător asistent la Institutul de Istorie și Teorie Literară
„G. Călinescu” al Academiei Române

Abstract: This article explores the stylistic and doctrinal peculiarities of Transylvanian prose writer Ion Agârbiceanu, from his sermon material. The manuscript we are referring to was probably developed between 1942-1943, being published only in 2021, under the care of the editor Ilie Rad. Although homiletic texts tend to be similar within the denomination and culture in which they appear, we observe certain specific features here, both through the themes addressed and through the themes omitted or less visited. The first part provides a historical context of the prelate's situation and his religious writings, as well as an overview of the structure of the work *On the Footsteps of the Lord*. The article dwells in particular on several dogmatic issues, such as the Resurrection, faith, predestination and inter-denominational differences. The rational, scientific, psychological argumentation of certain truths of faith represents a new trend in Romanian theology of that date, a modern approach that follows the Western tradition with which the Greek-Catholic Church has relations. Finally, in the last part we discover the writer and moralist Agârbiceanu, who does not escape the temptation of literature even in the spiritual plane. The text represents a sub-chapter of a doctoral thesis in progress.

Keywords: Ion Agârbiceanu, material for sermons, theology, dogmatics, interconfessional differences

Ar putea fi, oare, surprinzător dacă un scriitor, căruia i s-au publicat peste cincizeci de volume de beletristică în timpul vieții, și care apare în fiecare fotografie în reverenda preotească, are și o operă teologică? Ar fi curios dacă nu ar avea. Cazuri asemănătoare, ale unor scriitori cu operă elaborată alternativ în spațiul literar și spațiul teologic, mai există și se bucură de notorietate. Bartolomeu/Valeriu Anania, Nicolae Steinhardt, Gala Galaction sunt între cei mai cunoscuți. Dar în cazul lui Ion Agârbiceanu lucrurile stau puțin diferit, fiindcă, la rigoare, e dificil de identificat în memoria culturală *hit-uri* din registrul religios sausalpiritual. Scriitorul ardelean nu a dat un *Jurnal al fericirii* și nici nu a tălmăcit în noi versiuni Biblia sau Noul Testament. În schimb, mare parte din opera sa teologică, notabilă cantitativ și calitativ, a stat bună vreme la sertar și, până de curând, a rămas acolo.

Motivele lipsei de tracțiune și al slabei circulații târziu-antume și postume al acestor texte s-ar putea rezuma la trei cauze princip(i)ale. Prima ar fi apartenența la greco-catolicism: Mitropolia Ortodoxă din Ardeal a fost „unită” cu Biserica Romei de la începutul secolului al XVIII-lea până la scoaterea din legalitate, în 1948, în timpul regimului comunist. După Marea Unire, nu o dată s-a pus problema recuperării credincioșilor și clerului unit din Ardeal, iar diferențele importante de ordin administrativ și dogmatic dintre Uniți și Ortodocși creau o anumită presiune. Întâi, pentru că era clamată, prin adeziunea la puternica Biserică Catolică, o legitimitate a succesiunii apostolice – Petru, primul episcop al Romei e și cel mai mare dintre Apostoli. Apoi, pentru că existau diferențe de ordin dogmatic, precum *filioque*, învățătura despre purgatoriu și primatul papal, plus o tradiție de interpretare a unor texte fundamentale, cu nuanțe altoite diferit. Mai multe despre aceste diferențe, și mai ales cum transpar ele din condeiul scriitorului, mai târziu.

Un al doilea motiv este elaborarea, cu totul inoportună în timp, a acestui material. O seamă de broșuri ale Bibliotecii Poporale AGRU, cu caracter religios, apărute în tipărituri separate în anii '30, sunt singurele care și-au bifat obiectivele, sub aspectul tirajului și circulației. Restul, publicate sau doar redactate în apropierea, în timpul și după Al Doilea Război Mondial, întâlneau fie climatul nefavorabil al Diktatului de la Viena, fie ascensiunea și dominația ideologică a comunismului. Nu e un secret că tema religiosului în general, și a creștinismului în special, nu s-a regăsit între cele favorizate de regim (nici măcar între cele tolerate) cu precădere în perioada proletcultistă, cu atât mai mult cu cât autorul aparținea unei Biserici pe care comuniștii înșiși o desființaseră. Chiar în bibliografiile și monografiile alcătuite de Mircea Zăciu și Dimitrie Vatamaniuc, acest material cu conținut spiritual și moral este notat fugitiv, lacunar sau eufemistic, evitându-se termeni generatori de idiosincrazie a cenzurii, precum *biserică*, *predici* și *creștinism*. Agârbiceanu, recuperat sub aspect literar de nucleul de tineri ardeleni Mircea Zăciu, Mircea Popa, Ion Brad, și, mai târziu, de Dimitrie Vatamaniuc, nu se mai afla pe lista autorilor nevizitabili, dimpotrivă, a devenit aproape unul de vitrină (începe tipărirea în timpul vieții, sub supravegherea autorului, a seriei complete de *Opere*), fixându-se în conștiința generațiilor cu câteva fragmente, precum *Fefelega* (acomodată și în programa școlară), *Luminița* și *Arhanghelii* (bornă

în evoluția romanului românesc). Așadar, după 1989, restituirea eventualelor texte restante nu mai constituia o prioritate arzătoare, cum a fost cazul altor autori marginalizați – a se vedea cazul *Jurnalului fericii*, de care aminteam mai înainte.

Al treilea motiv ar putea fi o conjunctură de factori cumulativi care au concurat în ultimele decenii. Incompatibilitatea parțială a doctrinei moral-religioase conservatoare cu ideologia capitalistă și liberală, tradusă într-un interes în scădere pentru acest gen de scriere, o trăgănare din multiple motive a ediției de *Opere*, finalizată abia în anii 2000 (1962-2002), lipsa de resurse și poziția tot mai închistată a prozatorului în istoriile literare, imobilizat, ca într-o plasă de păianjen încă din interbelic, în enumerări onorante, dar sterile, succesiuni devenite stereotipe (cunoscutul trio realist transilvănean Slavici-Agârbiceanu-Rebreanu) și gratificat cu etichete golite de explicații. Datorăm în bună măsură editorului Ilie Rad încercarea de resuscitare din ultimul deceniu a operei acestui autor, încă ne(re)cunoscut în latura sa teologică.

Iată, foarte succint, schema scrierilor cu conținut religios ale autorului publicate secolul trecut: 11 tipărituri (*Tâlcuri*) apărute în 1930-1931, conținând între 90-110 pagini fiecare, dintre care 10 titluri apar în Biblioteca Poporală AGRU [2] și una în Biblioteca Poporală „Cartea Noastră” [3], urmate de *Pustnicul și ucenicul său* (1938), *Din pildele Domnului* (1939), *Despre minuni* (1939), *Preotul și familia preotească* (1942), *Fața de lumină a creștinismului* (1943), *Familia creștină* (1947), *Slujba românească* (1993), *Cartea legendelor* (1996). Pe lângă acestea rămăseseră „la sertar” o seamă de manuscrise, între care, despre unele se și știa public din anii '60, din numărul pe care i-l dedică revista *Steaua* [4]. În noile „mărturisiri” amintește de că, din timpul dominației horthiste (deci de douăzeci de ani), are pregătite câteva „lucrări de altă natură”: *Pe cărările înseninării*, *Cutezări cu gândul ale monahului Visarion* și „un volum de materiale pentru cuvântări”. Dacă tragem speranța că lucrarea *Cutezări cu gândul ale monahului Visarion* va vedea lumina tiparului prin grija neobositului Ilie Rad, despre *Pe cărările înseninării* nu se mai știe nimic în prezent, după ce D. Vatamaniuc îl inventariase în *Biobibliografie* [5] cu mențiunea specificului și a numărului de file (27), ca aflându-se în arhiva familiei.

În continuare, ne vom referi exclusiv la materialul de predici, intitulat *Pe urmele Domnului* finalizat în 1943 și publicat cu o bogată iconografie în 2021, la editura clujeană Casa Cărții de Știință, de același editor care a îngrijit seria de *Opere* apărute în colecția *Opere Fundamentale*. Ilie Rad ne anunță în *Nota asupra ediției* că manuscrisul lucrării „...se află în posesia profesorului și teologului clujean Cristian Langa, care le-a moștenit de la tatăl său, Pr. Tertulian Langa, care, la rândul său, le-a obținut de la fiica autorului, Maria Magdalena Agârbiceanu (Uca), în anii '90...” [6].

Lucrarea *Pe urmele Domnului. Material pentru predici în duminicile de peste an* reprezintă aproximativ două treimi din volumul *Scrieri inedite cu profil religios*. În scurta introducere, Agârbiceanu justifică metodologia alcătuirii, bazându-se pe propria experiență. El oferă material brut, conținut ideatic și germeni omiletici, plecând de la cronologia duminicilor de peste an. Precum N. Steinhardt și Bartolomeu Anania, el decide să părăsească tradiția Părinților sinoadelor ecumenice (cel mai bun exemplu este Ioan Gură de Aur) care oferă de-a gata materialul catehetic în predici compuse stilistic și dogmatic. Tradiție care continuă până la *Propovedaniile* lui Petru Maior, pe care autorul le și menționează. Agârbiceanu vede în predica preoților elementul dinamic al interacțiunii cu credincioșii concreți, cărora nu li se poate folosi altceva decât fondul, nucleul tare, doctrinar, al textelor redactate în perioade, spații geografice și culturi diverse. De altfel, în succesul demersului catehetic, adaptarea la public/adunare este crucială pentru transmiterea cu succes a unui mesaj, și, mai mult decât atât, materialul predicii nu trebuie să depășească nici puterile oratorice și intelectuale ale predicatorului, pentru a păstra elementul de autenticitate al comunicării. „O predică complet redactată mi se pare un lucru prea fixat și în care se pune prea mult din personalitatea predicatorului: stil, temperament – care nu se potrivesc oricui ar voi să utilizeze predica aflată gata, învățând-o poate pe de rost...” [7] Materialul trebuie interiorizat și augmentat cu propriile experiențe pentru „a putea deștepta sau vărsa viață în ascultător”.

Structura lucrării este liniară în ceea ce privește ordinea Duminicilor și arborescentă în ceea ce privește tematica. Împărțită în trei, criteriile sunt oarecum arbitrare ca dimensiune și conținut. Prima parte conține toate duminicile din toată perioada Penticostarului (opt săptămâni) și un fragment din perioada Octoiului, oprindu-se la Duminica Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie), adică cu două săptămâni după începerea anului bisericesc. A doua parte conține restul Octoiului (până la Duminica vameșului și a fariseului) și Perioada Triodului (perioada de dinainte de Paște, care se termină cu Sâmbăta Mare). A treia parte e rezervată sărbătorilor cu dată fixă de peste an. Materialul fiecărei duminici este sub-compartimentat cu cifre romane pentru temele specifice acelei duminici și, în cadrul temei, cu cifre arabe pentru idei autonome, care pot ilustra tema.

De exemplu, la Duminica Tomei, la care ne vom referi mai târziu, diagrama conținutului ar fi următoarea: I. Necesitatea generală a credinței (1. Credința ca modalitate rațională de însușire a informațiilor primite de specialiștii unui domeniu; 2. Credința e o facultate care motivează omul, prin închegarea speranței, să facă planuri pe termen lung; 3. Progresul e facilitat de credință sub forma imaginației, dorinței, aspirației; 4. Omul cu credință poate avea o viață spirituală care îl îmbogățește chiar din stadiul de simplu principiu); II. Necesitatea credinței supranaturale (1. Credința ca loc de întâlnire cu grația divină/harul; 2. Credința în supranatural nu e înnăscută, ci e un efort continuu; 3. Mândria e dușmanul credinței în cele nevăzute; 4. Credința influențează raportarea omului la existență; 5. Credința e indispensabilă pentru mântuire; 6. Credința ca virtute); III. Credință și știință (1. Lipsa unei contradicții între cele două; 2. Alungarea lui Dumnezeu din creație; 3. Știința dă mijloacele, iar credința dă direcția; 4. Credința e un factor vital pentru viața interioară; 5. Omul de știință autentic e credincios; 6. Știința nu poate face omul fericit prin sine însăși; 7. Știința se câștigă, credința este și dar al lui Dumnezeu). Deseori, în prima parte, este reamintită și explicată pericopa evanghelică a zilei și sunt oferite chei diverse de lectură. Apoi, subiectul este actualizat cu problemele societale concrete sau soluții la frământările interioare ale credincioșilor.

Conținutul dogmatic și argumentul rațional

Cât privește adevărurile de credință revelate și consemnate în Sfânta Scriptură, se simte pretutindeni tendința de a infuza cu argumente de ordin logic, rațional, sociologic, psihologic ș.a. conținutul dogmelor care, prin definiție, pot fi suprarationale, perfect asimilabile prin credință (credința care este, cum știm, o încredere neclintită în lucrurile nădăjduite[8]). Totuși, materialul pentru predici fiind consemnat în modernitate (1942-1943), se înscrie în politica mai largă a bisericilor apusene din ultimele două secole de a furniza astfel de argumente, din registre științifice diverse. Cititorul sau ascultătorul are, firește, de câștigat din acest tip de abordare care astăzi, deși nu comun, este uzitat și în mediile ortodoxe, care continuă tradiția spiritualizată a exegezei.

Învierea, „scandalul cel mare”, nodul central și garantul celorlalte adevăruri de credință creștine este, suntem încredințați, un fapt istoric de netăgăduit. Agârbiceanu combate din start mitizarea și dimensiunea de legendă a faptului, și-l plasează în cronologia unei istorii scrise, consemnate. Plusează cu argumentul psihologic al scrierii textelor evanghelice în imediata consumare a evenimentelor, când, dacă învierea n-ar fi avut loc, apostolii ar fi trăit o demoralizare atât de puternică încât ar fi făcut imposibilă separarea și propovăduirea până la mucenicie a noii învățături în spații geografice atât de îndepărtate și potrivnice. După răstignire, fără Înviere, creștinismul ar fi trebuit să sucombe, dar convertirea lui Pavel, prigonitor cu notorietate, e adusă ca o mărturie în plus, alături de mărturisirea și uciderea Sf. Arhidiacon Ștefan. În treacăt fie spus, în *Dogmatica* sa, Dumitru Stăniloae nu oferă prea mult credit metodei critic-istorice de cunoaștere a momentului Învierii, considerându-l apanajul lumii protestante[9]. Abia plecând de la argumentarea rațională a evenimentului Învierii, clericul se îndreaptă și spre teme teologice ca învierea morților și învierea sufletului din păcat. Dar și aici are grijă să se ocupe de sfârșitul vieții ca preocupare umană individuală: „Cea mai mare nenorocire și durere a omului în lume este moartea, adevărul nezdruccinat, siguranța fiecăruia că viața pământească se termină în moarte. Oricine se gândește la acest adevăr nu poate avea o fericire deplină, în existența noastră trecătoare”[10]. Umanismul literar al lui Agârbiceanu a mai fost reperat de Ioan Breazu[11] și, mai târziu, în teza de doctorat *Umanismul operei lui Ion Agârbiceanu*[12], ultima valorificând în beletristică și dimensiunea creștină a poziționării față de valorile umane absolute. E, însă, curios pentru niște texte omiletice, să descoperim o pondere atât de importantă factorului uman în binomul divino-uman religios: „Un element principal în tragicul existenței a rămas mereu, până la Hristos, certitudinea morții și drept corolar, zădărnicia acestei vieți, chiar și în cazul când cineva putea gusta bucuriile vieții trecătoare...”[13].

Statutul credinței reprezintă o temă recurentă în discursul teologic al prozatorului ardelean și i se poate dibui din start o ambivalență: pe de-o parte este un modul auxiliar al facultății raționale de a primi informații verificabile (dar fără a le mai verifica noi înșine), informații în virtutea cărora acționăm și pe baza cărora ne construim viitoarele decizii, pe de alta parte este o virtute, ca efort de conlucrare cu Duhul Sfânt, pentru primirea dogmelor neverificabile și pentru a crede în cele nevăzute. Scriitorul acordă importanță crescută primului sens, ca model de funcționare al celui de-al doilea. El ne demonstrează că, începând din copilărie, ne construim percepția despre lume folosind informațiile venite dinspre părinți, ca figuri de autoritate. Acest tip de autoritate face funcțională relația învățător-elev în asimilarea primelor noțiuni de cultură generală și, apoi, în instrucția specializată, folosim prin aceeași matrice, până la conturarea facultăților critice, cunoștințele dobândite de pionierii și figurile de prestigiu dintr-un

domeniu sau altul. Astfel, credința este, înainte de orice, *un mijloc de cunoaștere* fondat pe încredere. „A crede la toată lumea, numai la Dumnezeu nu, este cea mai negrăită ofensă ce i se poate aduce Celui atotștiutor”[13], ne cașionează Agârbiceanu într-un loc. În cadrul textelor prilejuite de Duminica lui Toma (Necredinciosul), găsește cel mai bun prilej pentru a discuta chestiunea credinței în plan social și personal, și o descrie ca „o energie vitală și zămislitoare a faptei”[14], iar accentul plasat aici și nu pe credința teologică, constituie nu numai un marker al originalității, ci și o luare în răspăr a ordinii obișnuite:

Tot ce săvârșește, tot ce creează, tot ce realizează omul subț soare e dependent de facultatea de a crede: toate sunt lucruri cari nu se văd, nu se pipăie, decât cu facultatea încrederii, a credinței în posibilitatea realizării lucrului întrezărit, imaginat sau dorit. Fără a crede în ceea ce nu se vede, nu putem face nimica. Dacă n-am crede în ziua de mâine, deși nu e deloc sigură, n-am fi în stare să facem niciun pas în viață. Dacă n-am crede că copiii noștri vor trăi, deși mulți mor înainte de vreme, n-am fi în stare să facem nimic pentru ei. Dacă n-am crede în reușita unui lucru pe care îl începem - deși multe nu ne reușesc -, nu l-am mai începe niciodată. Dacă n-am crede în seceriș, deși de multe ori e distrus de ploi, de secetă sau de grindină, n-am mai semăna niciodată. Dacă n-am crede că putem răsturna o piedecă ce se pune în drumul nostru - deși multe sunt mai tari decât noi -, n-am mai încerca s-o delăturăm din cale, ci ne-am lăsa striviți de ea. Dacă arhitectul nu ar crede că planul lui desenat și măsurat se poate realiza în piatră și cărămidă, clădirea nu s-ar înălța în veci. Dacă n-am crede că ne putem împotrivi unui păcat, sau că putem să ne scăpăm de el, am fi copleșiți de el. Dacă n-am crede în viitorul mai bun al neamului, nu am putea aduce nicio jertfă pentru el ș.a.m.d. Facultatea de a crede este, deci, nu numai un mijloc de sporire a cunoștințelor, ci un factor vital, o însușire fundamentală a sufletului omenesc.[15]

„Cealaltă credință”, obligatorie pentru mântuire comparativ cu prima, implică efortul uman conjugat cu grația divină – în ortodoxie e integrată în triumghiul virtuților teologale (credință-nădejde-dragoste), activate și potențate de har. Ea intervine acolo unde rațiunea și experiența noastră și a altora sunt neputincioase. Omul nu se naște cu această facultate și nu o primește nici la Botez, ci e o inițiativă continuă de strunire a mândriei în căutarea unei relații cu Creatorul. Din punct de vedere social, „Credința în Hristos e iubirea față de Hristos și însușirea iubirii lui Hristos față de oameni”[16]. Nu există o notă discordantă aici, față de abordările similare ale altor teologi.

Un unghi important și meritoriu pentru perioada în care Agârbiceanu a alcătuit materialul este al relației dintre credință și știință. Tema este astăzi și mai actuală, însă pozițiile de autoritate al celor doi factori s-au inversat, dacă nu cumva ecartul s-a mărit, prin tehnică, în favoarea științei, sub aspectul simpatiei în rândul maselor. Este reclamată și amendată opoziția întreținută artificial între cele două, culminând cu expulzarea lui Dumnezeu din natură începând cu secolul al XVIII-lea și ascensiunea filosofilor raționaliste și pozitivist. Francmasoneria, „organizație secretă” și curent anticreștin e, de asemenea, luată în calcul. Mâna ziditorului se estompează și e înlocuită cu mâna inventatorului. Clericul cere atenție la nuanțe: descoperirea legilor biologice nu înseamnă explicarea principiului vital, știința oferă mijloacele, iar discernământul fixează metodele, roadele civilizației trebuie ordonate de o concepție despre lume și viață: „Un fizician de azi, care știe că materia nu este decât o energie în diverse stadii de echilibru, va putea avea un concept mai înalt despre Creatorul, decât altul din trecut, care a crezut materia așa cum se prezintă, existând din veci”[17].

Din punct de vedere dogmatic, cea mai spinoasă problemă a teologiei – întrucât pătrunde, prin logica interioară, în terenul filosofiei, iar ca importanță și frământare, în viața concretă a fiecărui individ, este dilema incompatibilității între preștiința lui Dumnezeu și liberul arbitru al omului. Dacă omul, folosindu-se de propria voință, poate lua decizii care-l conduc autonom spre răsplata sau pedeapsa veșnică, deși acest lucru ar fi fixat din veșnicie în preștiința lui Dumnezeu. Dacă nu cumva libera alegere nu e doar o iluzie și reprezintă bifarea aparent voluntară a unei scheme deterministe prefabricate. Căci nimeni nu poate fi răsplătit sau pedepsit decât în baza libertății de a o apuca pe o cale sau alta. Lista de paradoxuri și antinomii în ceea ce privește atributele și însușirile divine este lungă, însă această contradicție privește în mod direct omul și responsabilitatea pentru faptele sale. Agârbiceanu amintește doctrina *fatum*-ului din perioada precreștină, care postula, inclusiv în maniheism, existența a două principii polarizante care își disputau soarta omului, apoi, de lupta dintre zei pentru destinul muritorilor, forțe care suspendau sau limitau responsabilitatea individului, totuși:

Ca o dovadă că credința în neindurata și oarba soartă era totuși o grea rătăcire, omenirea a dovedit-o în toate timpurile în mod practic, prin faptul că a adus legi prin cari cei făcători de rele erau pedepsiți, de la bătaie și închisoare, de la pierderea averii sau a libertății, până la pierderea capului. Și, în al doilea rând, prin faptul că oricât ar fi crezut în Destinul dinainte hotărât al cuiva, toate credințele religioase și-au

închipuit, au bănuț un rai și un iad după moarte, un loc în care să-și capete răsplata cei buni, și altul în care să fie pedepsiți cei răi.[18]

În travesti, observă Agârbiceanu, acest mod de a vedea lumea pentru a-l degreva pe om de consecințele faptelor sale, a supraviețuit până în prezent, sub forma moștenirilor fiziologice, al mediului și al *background*-ului social, pe scurt al tarelor sufletești și somatice care i-ar parveni pe o cale sau alta, încât, după împrejurare, „după unii, omul e robul instinctelor, ca și animalele, după alții al împrejurărilor”[19]. Cu toate astea, practica omenirii dezmințe ipoteza destinului înainte fixat, prin menținerea legilor penale, condamnărilor și pedepselor cu moartea. Totuși, contradicția între libertate și predestinare rămâne.

Agârbiceanu ne oferă în paginile materialului pentru predici o soluție mai mult decât rezonabilă: „eroarea naște din mare greutate de care se izbește rațiunea noastră, când aprofundează însușirile lui Dumnezeu. Fiindcă ele întrec capacitatea noastră de cuprindere, suntem aplicați să le înțelegem după capul, după rațiunea noastră”[20] Faptul că omul este o ființă tributară noțiunii liniare a timpului, faptul că omul gândește exclusiv în baza unei cronologii care nu poate înainta decât unidirecțional pe axa proprie, faptul că în fapta umană există un anume lanț al creșterii în ordinea gând-emoție-voință-faptă ne condamnă la imaginarea timpului succesivă și ne face inaccesibilă simultaneitatea lui. Efemeritatea noastră presupune un început și un sfârșit și o ordine a etapelor de dezvoltare. Însă Dumnezeu, fiind veșnic nu funcționează în această paradigmă. Veșnicia nu înseamnă un timp nesfârșit, nefiind echivalentă cu infinitul matematic, ci în *afara timpului*. Similare este diferența dintre plan și spațiu. Dumnezeu, plasat în veșnicie, privește succesiunea cronologică a efemerității noastre ca simultaneitate – linia vieții concentrată ca punct. „Nu-s mai aproape de El întâmplările săvârșite acum șase mii de ani, decât cele [ce] se vor petrece la capătul lumii. Sunt pe-o formă de prezente toate înaintea Lui. E logic să le cunoască, să le știe pe toate”[21].

În câmpul de luptă al diferențelor interconfesionale, teren în care Bisericile caută paiul și bârna în ochii omoloagelor ei, Agârbiceanu este foarte atent în a nu răni sentimentele și orgoliul ortodocșilor. Doctrina despre purgatoriu, locul intermediar de curățire al unor suflete între judecata particulară și cea obștească, e amintit arareori și justificat anemic prin cultul celor adormiți, pentru care cei vii încearcă să „intervină” pentru a înclina balanța judecății. Clericul e de părere că pentru cei „distribuiți”, după judecata individuală, în iad nu se mai poate face nimic, în timp ce părerea ortodoxă este că și aceștia, prin cei rămași, dar mai ales prin consecințele faptelor lor, și mai ales prin impactul pe care îl aduc în lume ulterior morții, pot trece dint-un loc în altul. Tot purgatoriul este, în accepțiunea oferită de Agârbiceanu, locul în care sufletele se canonesc de unele păcate, o a doua șansă în spirit umanist.

Vorbind despre semnalmentele Bisericii adevărate, aduce ca temei un articol din Simbolul Crediței: „una sfântă, catolică și apostolică Biserică”[22] eliminând, pe rând toate confesiunile creștine, în special pe cele protestante, lăsând ușa deschisă Bisericii Răsăritene, care e singura „în afară de cea Catolică, în care s-a păstrat unitatea de credință, morală și cele șapte Sf. Taine”[23]. Tonul conciliant continuă pe parcursul întregului material, iar primatul papal, veșnic măr al discordiei, nu e scos niciodată la mezat. Diplomația cu care Agârbiceanu se raportează la întregul contingent creștin de pe teritoriul țării noastre întregite devine o marcă a nobleței și largheței sale sufletești. Agârbiceanu nu era un simplu preot de țară în acel punct, ci înaintase ierarhic considerabil. Poate datorită acestor situații frățești se plasează atât de aproape de sufletul unor personalități mai fundamentaliste doctrinar precum Crainic, sau mai depărtate cultural, precum N. Steinhardt, care îi dedică rânduri de simpatie.

Nu insistă nici în sectorul cel mai filosofic-speculativ al diferențelor teologice, în discutarea lui *filioque* din Crez – purcederea Sfântului Duh și de la Fiul (nu doar de la Tatăl), care reglementează relațiile intratrinitare, astfel că, indiferent care erau așteptările prelatului față de manuscrisul materialului omiletic, este clar că subiectele caută să apropie credincioșii, oferindu-le terenul comun al dialogului. Din acest punct de vedere, paginile pot servi și predicatorilor ortodocși la fel de bine cum le servește confrăților greco-catolici, cu menținerea sfatului din „Introducere”, ca fiecare să-și adapteze discursul contextului istoric în care se găsesc și a posibilităților proprii.

Note finale

[1] Acest articol este elaborat în cadrul proiectului: „Soluții digitale inteligente pentru cercetarea și diseminarea literaturii române vechi și premoderne (INTELLIV)”, Contractul nr.: PN-III-P4-PCE-2021-0300/ PCE 127 din 29/06/2022; director: Acad. Eugen Simion; Proiect în sub egida UEFISCDI; termen finalizare: decembrie 2024.

[2] Apar aici următoarele Tâlcuri: *Rugăciunea Domnului* (1930), *Suspinul creștinului* (1930), *Căile fericirii* (1930), *Mântuitorul* (1930), *Vița și mlădițele ei* (1931), *Răul din lume* (1931), *Două comori* (1931), *Preacurata* (1931), *Nicodim, sluga lui Dumnezeu* (1931), *Teodora, maica cea bună* (1931).

[3] Este vorba despre *Ieșit-a sămănătorul* (1930).

[4] Ion Agârbiceanu, *Adaos la „Mărturisiri”*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, septembrie 1962. După *Cutezuri cu gândul ale ieromonahului Visarion. Predoslovie*, prozatorul suplimentează materialul autobiografic prezentat în București, în 1932 la Seminarul de istoria literaturii române moderne.

[5] D. Vatamaniuc, *Ion Agârbiceanu. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.

[6] Ilie Rad, *Nota asupra ediției*, în Ion Agârbiceanu, *Scriseri inedite cu profil religios. Pe urmele Domnului. Material pentru predici în duminicile de peste an (1943). Epistolele Apostolilor. Scurte comentarii (1944)*, Ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii de Ilie Rad, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de știință, 2021, p. 22.

[7] Ion Agârbiceanu, *Scriseri inedite cu profil religios. Pe urmele Domnului. Material pentru predici în duminicile de peste an (1943). Epistolele Apostolilor. Scurte comentarii (1944)*, Ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii de Ilie Rad, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de știință, 2021, p. 30.

[8] Evrei XI, 1.

[9] Metoda critic-istorică pe care o citează Dumitru Stăniloae în capitolul *Învierea lui Hristos* aparține lui Ernst Trötsch și postulează trecerea evenimentului prin câteva „teste” care să aproximeze probabilitatea verosimilității, încadrarea în ansamblul de legături de tip cauză-efect cu alte împrejurări istorice și sprijinirea pe alte evenimente analoage în epocă; ori caracterul unic al Învierii, „eveniment meta-istoric” îl transformă într-o candidatură ineligibil pentru o astfel de probă.

[10] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p. 37.

[11] Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, București, Editura Casa Școalelor, 1944.

[12] Diana-Elena Tocaciu, *Umanismul operei lui Ion Agârbiceanu*, coordonator științific: Prof. Univ. Dr. Ion Buzași, Alba-Iulia, 2012, rezumat consultabil la: http://doctorate.uab.ro/upload/57_392_rez_ro_tocaciu.pdf.

[13] ¹ Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.56.

[14] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.56.

[15] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.53.

[16] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă, vol. 2*, ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, ediție electronică realizată de Apologeticum, 2006, p. 173.

[17] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.63.

[18] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.203.

[19] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.205.

[20] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.206.

[21] Cuvintele *catolic* și *sobornicesc* sunt sinonime. Primul provine din grecescul „καθόλου” însemnând *universal* și *complet*. Opțiunea românească pentru folosirea celui de-al doilea în rânduiala ortodoxă s-a făcut din motivele evidente.

[23] Ion Agârbiceanu, *ed.cit.*, p.103

Referințe bibliografice

Agârbiceanu, Ion, *Adaos la „Mărturisiri”*, în *Steaua*, an XIII, nr. 9, septembrie 1962.

Agârbiceanu, Ion, *Scriseri inedite cu profil religios. Pe urmele Domnului. Material pentru predici în duminicile de peste an (1943). Epistolele Apostolilor. Scurte comentarii (1944)*, Ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii de Ilie Rad, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de știință, 2021.

Breazu, Ion, *Literatura Transilvaniei*, București, Editura Casa Școalelor.

Stăniloae, Dumitru Pr. Prof. Dr., *Teologia dogmatică ortodoxă, vol. 2*, ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, ediție electronică realizată de Apologeticum, 2006.

Tocaciu, Diana-Elena, *Umanismul operei lui Ion Agârbiceanu*, coordonator științific: Prof. Univ. Dr. Ion Buzași, Alba-Iulia, 2012.

Vatamaniuc, D., *Ion Agârbiceanu. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974